

גן לאומי ים קיסריה

כשנמל קדום

נעשה אוצר של טבע!

גן לאומי ים קיסריה

כתיבה: יעקב שקולניק.

היגוי: אלון רוטשילד, החברה להגנת הטבע.

תודתנו על הערות והארות בונות, לאנשים הבאים: קובי שרביט - רשות העתיקות, ד"ר יוסי בורדוביץ, זאב מרגלית, טל אידן, ד"ר אורית ברנע, ניר אנגרט, שומרון דרדיק, ד"ר רותי יהל.

תודתנו לצלמים הנפלאים שתרומו מתמונותיהם: ד"ר אורית ברנע, חזי שוחט, החברה לפיתוח קיסריה - נמל קיסריה, ד"ר שבי רוטמן, בר שטרנבך, יעקב שרביט.

תמונת השער: עוגן ספינה בקרקעית נמל קיסריה | צילום: חזי שוחט.

ניהול קריאייטיב: יגאל אמור, we amor.

עיצוב: מיטל מנחם, we amor.

החברה להגנת הטבע: ע"ר, הארגון הסביבתי הגדול והוותיק בישראל, עמית בישראל של הארגונים הבין-לאומיים IUCN ו-Birdlife International. החברה להגנת הטבע פועלת בכלים חינוכיים, תכנוניים, ציבוריים, מחקרניים ומשפטיים לשמירה על המגוון הביולוגי של ישראל ועל נגישותו לציבור.

החצי הכחול: פרויקט הים התיכון של החברה להגנת הטבע. הפרויקט עוסק בקידום שמורות ימיות בשיתוף עם רשות הטבע והגנים, הטמעת שיקולים אקולוגיים בתכנון הימי, קידום חקיקה סביבתית למים הכלכליים וממשק דיג בר קיימא. הפרויקט מפעיל את מוקד sea watch לדיווח על מפגעים סביבתיים בים באמצעות יישומון (אפליקציה).

רשות הטבע והגנים (רט"ג): רשות ממשלתית הפועלת למימוש המטרות של החוקים שמכוננים אותה: חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי הנצחה וחוק הגנת חיית הבר. מטרות הרשות מתחלקות למחויבויות לשמור על הטבע ועל אתרי המורשת, לטפח אותם לרווחת הציבור ולחנכו בהתאם למטרות אלה. כגוף ציבורי מחזיקה הרשות בנאמנות, בשם הציבור, חלק מנכסי הכלל: שמורות טבע וגנים לאומיים. נכסים אלו אינם שייכים רק לדור הנוכחי והרשות מחויבת אליהם כאל פיקדון עליו יש להגן לטווח הארוך, גם בעבור הדורות הבאים.

www.mafish.org.il

כל הזכויות שמורות לחברה להגנת הטבע (ע"ר) ולרשות הטבע והגנים, 2021.

החברה להגנת הטבע
שומרים. מחנכים. אוהבים

טווסוניות.
צילום: חזי שוחט.

ים - יבשה

◆ **יבשה: גן לאומי קיסריה, אזור הנמל הקדום והמחסנים לפני שחזורם.**
צילום: החברה לפיתוח קיסריה – נמל קיסריה

יבשה

◆ **יבשה: קמרונות הנמל של הורדוס משמשים מוזיאון ומקום מרגש להעלאת מיצגים.**
צילום: יעקב שקולניק

יבשה

◆ ים: קטע ריצוף מלוחות האבן של הנמל מתקופת הורדוס.
צילום: איתמר גרינברג

ים

◆ ים: אוצר המטבעות מהספינה הפאטימית.
צילום: יעקב שרביט

ים

מראות הקבע בגן לאומי ימי קיסריה

◆ צוללים בסמוך לעוגן בנמל קיסריה.
צילום: יעקב שרביט

◆ הנמל השקוע. אצות מכסות את הסלעים ואת השרידים הארכאולוגיים.
צילום: אורית ברנע

◆ אבני קשירה בנמל העתיק.

צילום: איתמר גרינברג

◆ חילזון המטרייה. *Tylodina perversa* מהמין

למין זה יש קונכייה קטנה ושטוחה שעשויה כיטין ולא מקלציום קרבונט, כמקובל בקונכיות של רוב החלזונות. הקונכייה מכסה חלק קטן מגוף החילזון וצורתה כשל מטרייה. צילום: חזי שוחט

◆ זרזימים של החשופית

Goniobranchus obsoletus

צילום: חזי שוחט

◆ נקיק תת ימי.

צילום: אורית ברנע

◆ חי-טחב מהסוג נוקצנית

(*Schizoporella errata*) בצבע כתום-חום, ומושבות של הסוג נוצנית ממערכת הצורבים, בצבע לבן. צילום: אורית ברנע

קיסריה הנגלה והנסתר

קיסריה - בים וביבשה

שבאים להכיר ולחוות את הווי החיים של העיר הקדומה, שעוצבה ברוח הים.

אבל כל זה, מרשים ככל שיהיה, הוא רק חלק מהסיפור. כדי להבין את העוצמה והייחוד של קיסריה במלואם, צריך לרדת אל מתחת למים, אל שרידי הנמל ששקע בים וצופן את סודותיה – שרידי ספינות שטבעו, עוגנים עתיקים ומטמונים בין שוברי הגלים של נמל הורדוס – מפעל הנדסי אדיר ומעורר השתאות עד עצם היום הזה.

אם ברשימת שבעת פלאי העולם העתיק היו מוצאים מקום לעוד שם אחד, קיסריה הייתה מועמדת לרשת אותו. קיסריה היא אוצר מופלא של עבר וטבע, מקום בעל חשיבות עצומה בתולדותיה של ארץ ישראל ובמורשת התרבות העולמית. הממצאים המרשימים שהתגלו במקום מייצגים רצף התיישבותי ותרבותי של יותר מ-2,700 שנה. החפירות, השחזורים ואמצעי ההמחשה המתקדמים מותירים את המסייר בקיסריה משתאה ומתפעל. קיסריה העתיקה מושכת אליה מבקרים רבים מהארץ ומחוצה לה,

◆ **קטע מיסודות מזח, או רציף, שנמצא מתחת למים.**
צילום: יעקב שרביט, רשות העתיקות

◆ גן לאומי קיסריה במבט מהאוויר.
צילום: איתמר גרינברג

אתר צלילה יוצא דופן

עולם עשיר של חי וצומח משתלב באתר עתיקות נדיר המציג ממצאים מרתקים מתחת לפני הים - כל אלה הם שני חלקים בלתי נפרדים, המשלימים זה את זה, של גן לאומי אחד.

לפני אלפיים שנה ריסן הורדוס את ימה של קיסריה, אך מאז פרק הים את עולו. לאט לאט ובסבלנות שיש רק לטבע, שבו שוכני הים לשלוט בחצי הכחול של קיסריה ועשו אותו אתר טבע ייחודי בפני עצמו. השילוב של סלע כורכר טבעי עם שרידי המבנים ששימשו לבניית הנמל, מציג פסיפס ססגוני של ממצאים ארכיאולוגיים ועולם עשיר של צומח וחי ימי. מגוון בתי הגידול התת ימיים, מעשה טבע ואדם גם יחד, יוצרים תשתית לקיומו של עולם טבע ימי נדיר במרחב החופי של אגן הים התיכון. נוכל לפגוש כאן את כל הסלבריטאים של שוניות הסלעים הרדודות בים התיכון, אלא שכאן הם זוכים לתפאורה ססגונית במיוחד: דגי דקר, בטאים וחשופיות בצל סלעי כורכר וסרגוסים בין שובר גלים עתיק; אצות שיחניות ושפע אצטלנים, ספוגים, וחיטחביים מרפדים את הסלעים ואת שרידי הספינות הטרופות ומציירים עולם שכמו נלקח מן האגדות.

◆ זרית טבעתית בפוזה אופיינית.

צילום: חזי שוחט

◆ מערה בסלעי הכורכר.

צילום: אורית ברנע

קיסריה. השער הימי של ארץ ישראל

בשנת 31 לפנה"ס העביר הקיסר הרומאי אוקטביאנוס להורדוס את השליטה ביהודה. המעגן הקטן שפעל בכפר הפיניקי הקטן מגדל סטרטון (מגדל שרשון), בצפון רצועת החוף של הורדוס, היה רחוק מלענות על צרכיו המדיניים של המלך השאפתן. במחצית השנייה של תקופת שלטונו, בין השנים 21 - 10 לפנה"ס, בנה הורדוס את קיסריה כחלופה חילונית ורב לאומית לירושלים. השיקולים למיקומה של העיר כללו בראש ובראשונה את הצורך בנמל גדול, שיהיה מוצא נוח לדרך היבשתית החוצה את ארץ ישראל לרוחבה, וקרוב ככל האפשר לאוכלוסייה הפגאנית של הר שומרון ופיניקיה. הנמל היה העניין המרכזי במפעל בנייה זה. גודלו, טיבו וכושרו להעניק שירותי שיטעון, אחסנה ותחזוקה, היו אמורים להיות מקור משיכה לציי המסחר שפעלו בנתיבי השיט שבין מזרח הים התיכון לרומא.

הנמל והעיר המפוארת נחנכו ברוב פאר והדר בשנת 10 לפנה"ס. הורדוס קרא לעיר קיסריה, אות לנאמנותו לקיסר הרומי מיטיבו. הנמל שבנה הורדוס האפיל אף על הנמלים הגדולים של רומא ויוון, כפי שמתאר יוספוס פלאביוס בספרו (קדמוניות היהודים ט"ו 332). שובר הגלים הראשי חדר עד למרחק 500 מ' מקו החוף ושובר הגלים המשני נמתח מערבה עד למרחק כ- 320 מ' מהחוף. שוברי הגלים תחמו והגנו על שטח שהשתרע על פני כ- 200 דונם וכללו נמל פנימי, נמל תיכון ונמל חיצוני. בנמל יכלו לעגון כ- 100 ספינות גדולות בעת ובעונה אחת, ולמצוא בו מחסה ומקלט בטוח מסערות החורף המאיימות. קיסריה שירתה היטב את הצרכים המדיניים של הורדוס והעניקה לו יוקרה רבה בעיני הממשל הרומאי. לאחר מותו העדיפו הנציבים הרומאים לשבת בקיסריה ועשו אותה לבירתה של הארץ.

◆ הצעת שחזור למגדלור הנמל של קיסריה.
איור: החברה לפיתוח קיסריה – נמל קיסריה

שטח נמל קיסריה זהה
לשטח המרינה של
אשקלון, שבה יש מקום
עגינה ל-650 יאכטות.

נועזות וחדשנות

כדי לבנות נמל כה גדול בים הפתוח ולא במפרץ מוגן, השתמש הורדוס בטכנולוגיה חדשנית שאך זה פותחה ברומא. הוא ייבא מאזור נאפולי אפר וולקני מיוחד (פוצולנה). כאשר מערבבים את הפוצולנה עם גיר כתוש ומרטיבים את התערובת, היא הופכת לבטון הידראולי שיכול להתייבש במים. בנאי הנמל הכניסו את התערובת לארגזי עץ גדולים והשיטו אותם בדוברות למקומות המיועדים לבניית שוברי הגלים. לאחר שהרטיבו את התערובות שקע הבטון אל קרקעית הים. כך, קובייה אחר קובייה, נבנו שוברי הגלים והמזחים של הנמל. בניית הנמל הייתה מבצע הנדסי פורץ דרך ואתגר לוגיסטי אדיר. הורדוס בנה את הנמל המשוכלל ביותר באגן הים התיכון.

◆ **שחזור קיסריה והנמל של הורדוס.**
איור: החברה לפיתוח קיסריה – נמל קיסריה

◆ הנמל העתיק של קיסריה.

צילום: באדיבות קובי שרביט, רשות העתיקות

שקיעת הנמל

רצועת החוף של קיסריה העתיקה מרוצפת בשרידי העיר הממסכים את המורפולוגיה הטבעית. כל פינה ברצועה זו עוצבה על ידי חציבה, מילוי או בנייה בתקופה היסטורית כלשהי.

נמל קיסריה הפסיק לתפקד כ-100 שנים לאחר שנבנה. הארכיאולוגים משערים שהפסקת התחזוקה בנמל בדורות שלאחר הורדוס, יחד עם סערות החוף, הביאו להתפרקות שוברי הגלים ולשקיעת החלק המערבי של הנמל כחמישה מ' מתחת לפני הים. בחלק המזרחי של הנמל, שנבנה ביבשה, נמצא הנמל הפנימי (המדשאה הגדולה) התחום על ידי רציף מלאכותי בנוי, שבעורפו מערכת קמרונות וגרם מדרגות רחב שהוביל אל מקדש אוגוסטוס שהוקם על הקמרונות.

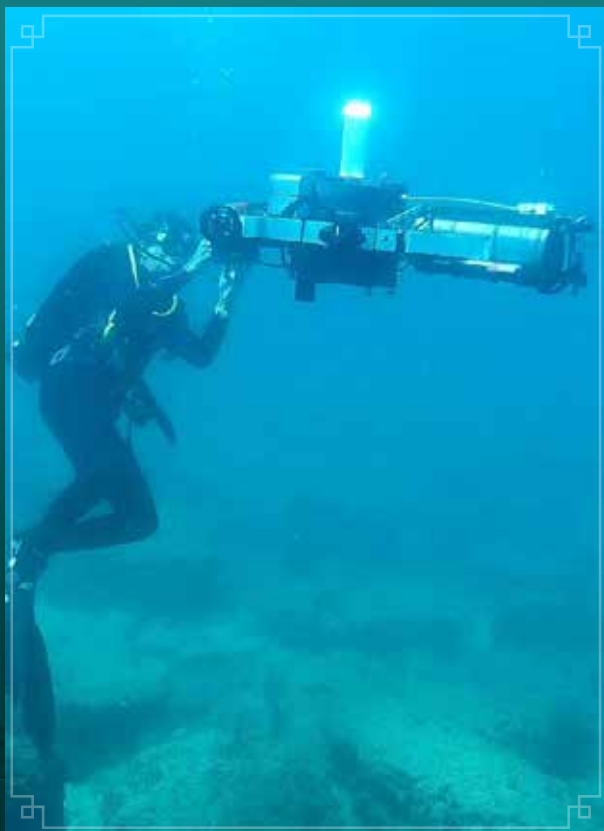
◆ חלקים מנמל קיסריה מתחת למים.
צילום: רשות העתיקות

כר פורה למחקר חדשני

קיסריה נחשבת לאתר ארכיאולוגי תת ימי מהחשובים ביותר באגן הים התיכון. מאחר ונמל קיסריה הוא היחיד שנבנה בתקופה הרומית בים הפתוח בחומרים שהובאו ממרחקים, הוא מעורר עניין ארכיאולוגי רב בישראל וברחבי העולם. החידושים הטכנולוגיים של השנים האחרונות מדגישים שעדיין רב הנסתר על הגלוי בנמל קיסריה ושיש צורך להמשיך בחקירתו. משנת 2005 ואילך מתנהלים סקרים בנמל ובסביבתו ואף ביתר שאת משנת 2010, לאחר שהתחוללה סערת חורף חזקה מאוד. הסקרים והחפירות הנמשכים במשך כל חודשי השנה. החוקרים נעזרים בטכנולוגיות מתקדמות של חישה מרחוק לאיתור, תיעוד וניטור האתר. לקיסריה מגיעות קבוצות מחקר גדולות וחשובות ממדינות רבות ובהן ארצות הברית, קרואטיה, איטליה, יוון וספרד. מהחוקרים נעשים בשיתוף פעולה עם רשות העתיקות - היחידה לארכיאולוגיה ימית, ובמימון האיחוד האירופי וקרנות מחקר אמריקאיות.

◆ שיטות מחקר חדשניות בארכיאולוגיה ימית.
צילום: יעקב שרביט

ממצאים בולטים בקיסריה שמתחת למים

רציף הרודיאני מקורי בנוי לוחות אבן, אתר טביעה של כלי שיט רומי שנשא גושי שיש ענקיים וארונות קבורה, עוגנים קדומים, לוחות מתכת של ספינת מעפילים ושרידי קיר שובר הגלים הקדמי של נמל הורדוס – כל אלה הם חלק מהממצאים שבימה של קיסריה.

שרידי תבניות עץ:

בקצה הצפוני של המזח הסוגר על הנמל ממערב נחשפו תבניות עץ גדולות, בנויות כרפסודות (7X14 מ') בגובה 2 עד 4 מ'. הן נבנו מלוחות עץ של אורן איטלקי ושל עצי אשוח וחוזקו במסמרי עץ ובקורות. התבניות הושטו בים ולתוכן יצקו תערובת של אפר וזלקני, גיר וחרסית שהפכו לבטון במגעם עם מי הים. הבטון הכבד שקע במים ושימש בסיס לבניית המסגרות של קירות שובר הגלים והמזח.

◆ **בסיס המגדל המזרחי.**
צילום: איתמר גרינברג

◆ **תבניות עץ שבהן ניצוק המלט לבניית שובר הגלים הורדיאני.**
צילום: יעקב שרביט, רשות העתיקות

אבני קשירה:

בכניסה לנמל ההרודיאני, בעומק 4 עד 7 מ' מתחת למים, נמצאו אבני קשירה ענקיות שהיו משולבות בשובר הגלים וברציף. זה המקום היחיד שהתגלו בו אבני קשירה כאלה וייעודן אינו ברור. ייתכן ששימשו לקשירת ספינות וייתכן שהיו חלק ממתקן אחר בראש שובר הגלים.

◆ **אבן קשירה בקצה שובר הגלים הצפוני.**
צילום: יעקב שרביט, רשות העתיקות

שרידי ספינה רומית:

חלק מגוף עץ של ספינה רומית, הכולל צלעות ולוחות דופן, נח על קרקעית הים בקיסריה. זהו ממצא נדיר, המלמד על טכנולוגיות של בניית הספינות באותה תקופה.

שרידי ספינה רומית. ♦

צילום: יעקב שרביט, רשות העתיקות

מטעני ספינות רומית, ביזנטית ממלוכית:

מטען של שלוש ספינות מונח על קרקעית הים וכולל, בין השאר, כלי חרס, קערות עשויות שיש ובזלת, עוגנים וחפצי מתכת. מטען של שלוש ספינות מתקופות שונות שטבעו במקום אחד מוכיח את עושר התעבורה הימית בקיסריה.

◆ גושי בלוקים יצוקים.
צילום: יעקב שרביט

מכלול ספינה פטימית עם מטבעות זהב:

בשנת 2015 גילו צוללים במקרה כמה מטבעות זהב. בחפירה ארכיאולוגית שערכה רשות העתיקות התגלה אוצר מטבעות גדול מהתקופה הפטימית (סוף המאה ה-10 וראשית המאה ה-11). הספינה שנשאה את המטמון טרם אותרה, אך אפשר לראות את חמשת עוגני הברזל שלה נחים על קרקעית הים.

◆ מטמון המטבעות.
צילום: חגי נתיב

◆ פסיפס בית הכנסת וברקע הגן הלאומי הימי.
צילום: באדיבות החברה לפיתוח קיסריה

טבע תת ימי בקיסריה

מגוון בתי גידול

שרידי הנמל הקדום, שונית טבעית וחוף המורכב מחול וטבלאות גידוד, יוצרים מגוון רחב של בתי גידול וגומחות אקולוגיות. מינים רבים של צמחים ובעלי חיים מוצאים להם מקלט בין קירות זקופים, מערות, חללים וחריצי סלע למיניהם, כמו גם בין גומחות אקולוגיות מעשה ידי אדם כגון עוגנים ושלדי ספינות קדומות. מי הים שבנמל קיסריה נשמרים צלולים כמעט תמיד בזכות הקרקע הסלעית וההגנה שמעניק שובר הגלים. הצוללים באתר נהנים ממראות מרהיבים בעומק לא רב, 10 מ' לכל היותר. בשנת 2006 נחנך בקיסריה פארק ארכיאולוגי תת-ימי ובו שלושה מסלולי סיור משולטים. ניסיון חשוב זה לא זכה להערכה הראויה ובימינו נותרו במים רק חלק מעמודי הסימון של המסלולים. השילוט התת ימי לא שרד.

◆ **נקיקים, תעלות ומערות מדגימים את המורכבות המבנית בחלק הצפוני של הנמל.**
צילום: אורית ברנע

נדל"ן ימי

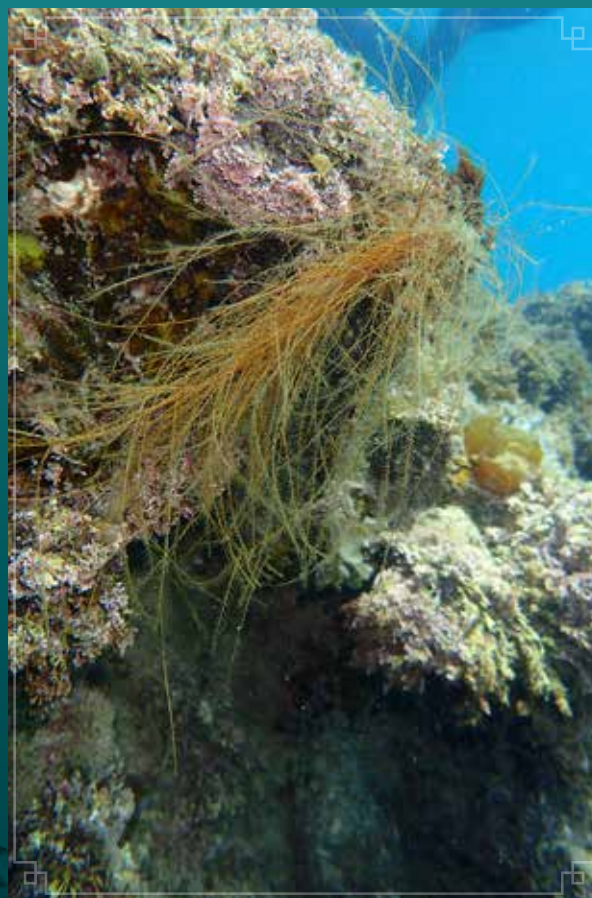
תמונות אלה, המזכירות בססגוניותן שוניות אלמוגים באזורים הטרופיים, ממחישות את העושר ומגוון המינים שקיים בים קיסריה. הסלעים מכוסים לגמרי בצמחים ובבעלי חיים המתחרים על נדל"ן פנוי שעומד לרשותם (מצע פנוי להתיישבות הינו משאב מוגבל בשוניות הסלעיות).

◆ צילום: אורית ברנע

◆ מושבת הידרוזואה מהסוג *Nemertesia* על סלעי כורכר.

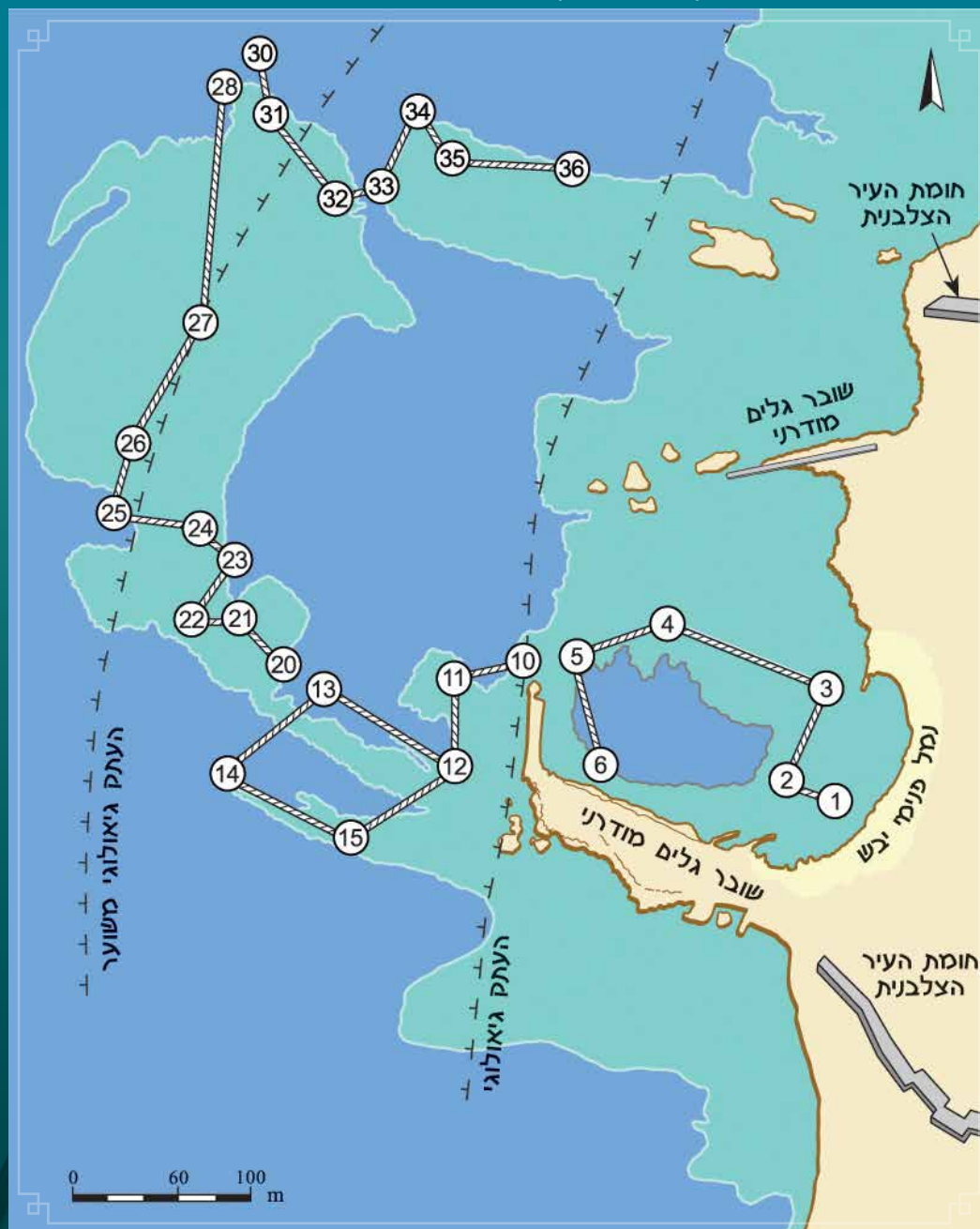
צילום: אורית ברנע

◆ צילום: אורית ברנע

◆ **מפת מסלולי צלילה בנמל העתיק של קיסריה.**
באדיבות החברה לפיתוח קיסריה - נמל קיסריה

קשיח ונדיר

שילוב של מסלע כורכר מקומי ואלמנטים מבניים עתיקים, מעשירים מאוד את הנוף התת ימי ואת המגוון הביולוגי בקיסריה. תשתית זו עושה את הגן הלאומי המוצע לאתר צלילה מיוחד במינו ומוקד משיכה משותף לחובבי טבע, היסטוריה וצלילה גם יחד.

מצע קשיח בים התיכון של ישראל נדיר בהשוואה למצע רך. דווקא מחשופים של רכסי כורכר תת ימיים הם שיוצרים בתי גידול עשירים. מצע קשיח, בין אם טבעי ובין אם מעשה ידי אדם כמו בנמל קיסריה, הוא עוגן של יציבות למינים רבים של בעלי חיים שמוגדרים כ"ישיבים" – צמודי מקום. יצורים אלה נעים בגוף המים בשלב הצעיר, ואז מתיישבים לצמיתות על גבי המצע הסלעי לשלב הבוגר של חייהם.

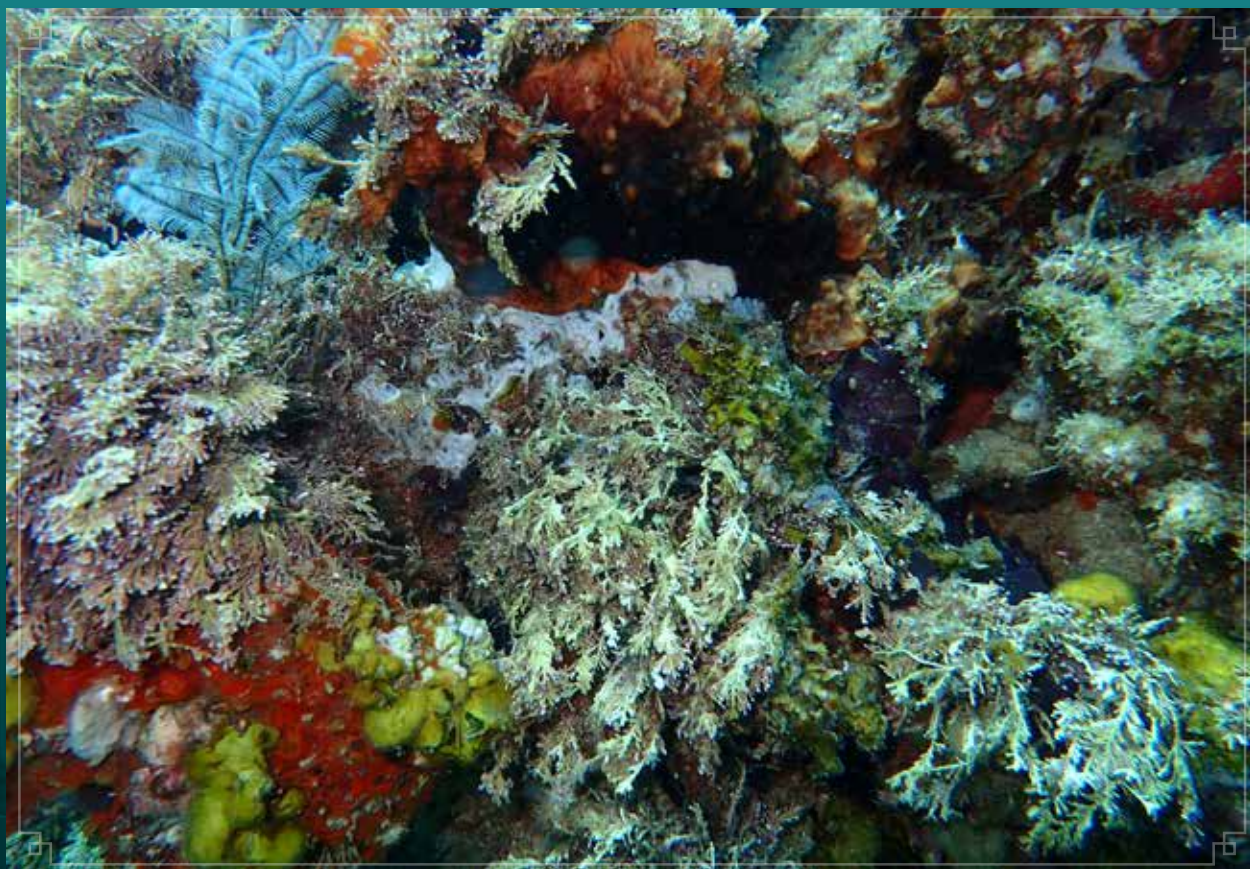
◆ **מגוון אצות באזורים החשופים לאור (משמאל: האצה החומית מהסוג אוזנית; מאחור: אצה בשרנית מהסוג קודיום ומימין: אצות מהסוג אלמוגנית).**
צילום: אורית ברנע

שלל צורה וצבע

במרכז הצילום צובעות את הסלע בוורוד אצות מהסוג אלמוגנית. בצד שמאל למעלה, בכחול, נראה "שיח" בגוון תכלת שנראה כמו צמח אך זוהי מושבה של הידרוזואה מהסוג נוצנית - בעל חיים מערכת הצורבים (שאליה שייכות גם המדוזות והאלמוגים). כל נוצה היוצאת מהציר המרכזי מכילה עשרות רבות של זואידים (פרט בודד, דמוי פוליפ) קטנטנים שיודעים לצרוב. באזורים אחרים בצילום נראים ספוגים בצבעים אדום, כתום וסגול.

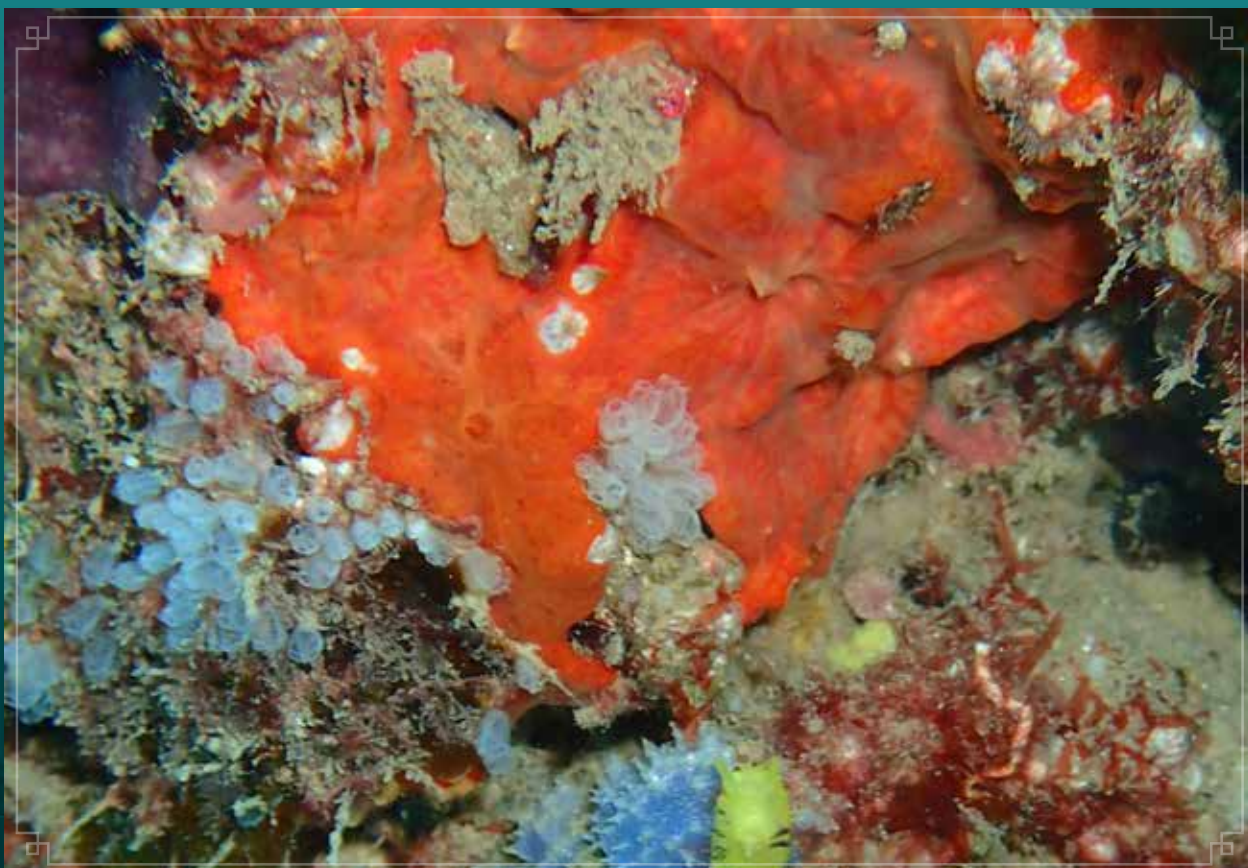
◆ **מגוון של ספוגים, אצות, צורבים וחסרי חוליות מכסים בצפיפות מצע קשיח.**
צילום: אורית ברנע

לא יוצאים מהבית

בעלי חיים ישיבים, כגון אלמוגים וספוגים, צמודים במשך כל חייהם למצע כלשהו ורק בעונת הרבייה משחררים למים תאי מין או פגיות, המייצגים את השלב הנייד היחיד בחייהם. לפגית יש יכולת תנועה מוגבלת והיא עוברת ממקום למקום באמצעות זרמים בגוף המים. כשהיא מוצאת מצע קשיח, נצמדת אליו הפגית ומשנה את צורתה לבוגר ונשארת שם לתמיד.

◆ **מגוון ספוגים, אצטלנים, צורבים וחסרי חוליות נוספים מכסים מצע סלעי באזורים מוצלים.**
צילום: אורית ברנע

היצורים הימיים בקיסריה העתיקה

◆ תולעת שטוחה מהסדרה Polycladida.
צילום: אורית ברנע

תולעת שטוחה מהסדרה Polycladida

תולעים מסדרה זו נעות על פני סלעים, אצות ומושבות ישיבות של בעלי חיים. הגוף השטוח שקוף עד כדי כך שאפשר להבחין באיברים הפנימיים של התולעת. ברבע השני של הגוף מציצים שני מחושים ובבסיסם עיניות כהות קטנות. תולעים אלה הן הרמפרודיטיות, כלומר, מתפקדות הן כזכר והן כנקבה באותו הפרט.

גלילן

גלילן הוא מלפפון ים שנמצא באוקיינוס האטלנטי, בים תיכון ובים האדום, בעומק עד 30 מ'. גופו גלילי באורך עד 20 ס"מ וגבו מכוסה גבשושיות. הגלילנים בולעים קרקע וסופגים את חומרי המזון שבהם. שארית חומר הקרקע מופרשת כגלילים מפי הטבעת.

מלפפון ים - גלילן

צילום: אורית ברנע

טריגון חד אף

דג סחוס שקוטרו 50 עד 100 ס"מ, חי על מצע חולי בעומק של עד 200 מ'. זנבו דמוי השוט מצויד בשני קוצים ארסיים ומסוכנים. הפה ופתחי הזימים נמצאים בגחון. לטריגון אין סנפירי גב וזנב. איבר השחייה המרכזי הוא סנפירי החזה המפותחים שנראים ככנפיים. מזונו העיקרי הוא בעלי חיים חסרי חוליות ודגים קטנים שהוא שולה מהקרקעית.

טריגון חד אף

צילום: חזי שוחט

◆ האצטלן *Pycnoclavella communis*.
צילום: אורית ברנע

האצטלן *Pycnoclavella communis*

זואידים רבים בצבע לבן מרכיבים את המושבה. המין נפוץ בצפון מזרח האוקיינוס האטלנטי ובים תיכון. בעומק של עד 60 מ'.

◆ גיטרן מובהק.
צילום: חזי שוחט

גיטרן מובהק

הגיטרן שייך לסדרת הבטאים, המאופיינת בפתחי זימים שקבועים בגחון הדג. סנפירי החזה מתחברים לקצה הראש, אך החלק האחורי של הגוף עבה ומאורך בדומה לכרישים.

חי על קרקע חולית, לרוב במים רדודים, אך יורד לעומק של עד 100 מ'. ניזון מחסרי חוליות ומדגים קטנים.

◆ עלעלית ירוקה. צילום: חזי שוחט

עלעלית ירוקה (*Elysia timida*)

חשופית קטנה, שגודלה נע בין חצי לשני ס"מ. חיה לרוב במים רדודים, עד 15 מ' עומק וניזונה ממציצה של כלורופלסטים (אברונים תוך תאיים המבצעים פוטוסינתזה) של אצות.

◆ חסרי חוליות ובהם ספוגים ואצטלנים מכסים את הסלעים המוסתרים מאור. צילום: אורית ברנע

אצטלנים

אצטלנים היא קבוצה של בעלי חיים ימיים שרובם ישיבים, כלומר, אינם זזים ממקומם. גופם של מינים רבים עטוף במין גלימה משנית (אצטלה) תכונה שממנה נגזר שמם ומעליה פרוש כיסוי נוסף. לאצטלנים יש שני סיפונים. האחד מכניס מים לחלל הגוף ששק הסינון נמצא בו, והשני מוציא מים לאחר סינון המזון החלקיקי.

חיטחביים

חיטחביים הם בעלי חיים מושבתיים, המורכבים מזואידים זעירים שביכולתם לרפד מצעים. בצילום נראית מושבה של חיטחביים מרפדת עמוד, כנראה אחד העמודים ששימשו את פארק הצלילה.

◆ כיסוי מרשים של מושבות חיטחב מהסוג *Schizoporella*.
צילום: אורית ברנע

ברקן אדום

דג באורך 7-8 ס"מ, שהיגר לים התיכון מהאוקיאנוס ההודי דרך תעלת סואץ. גופו מכוסה קשקשים גדולים וקוצניים. קוץ גדול שמכיל ארס פונה לאחור לפני מכסה הזימים. במשך היום נחבא בנקיקים ולפנות ערב יוצא לפעילות.

◆ ברקן אדום מסתתר בכוך סלע.
צילום: אורית ברנע

סרגסום

במשפחה זו של אצות חומיות עשויים מינים אחדים לגדול לאורך של כמה מטרים. יש גם אצות המצוידות בשלפוחיות מלאות גז שמסייעות לאצה לצוף במים.

◆ סרגסום.

צילום: אורית ברנע

הפעילות בגן הלאומי

תיירות ימית בגן הלאומי

פעילות ספורטיבית בים נמצאת בעשור האחרון במגמת עלייה מתמדת. קבוצות ויחידים רבים מבליים בשחייה בים הפתוח, הנחשבת אתגרית יותר משחייה בבריכה. רבים מאוד חותרים בקייאק ובסאפ, חוויה המעניקה טיול על המים ותצפית מהנה על החוף מכיוון הים (סאפ הוא גלשן גדול עם משוט שחותרים בו בישיבה, או בעמידה). גולשים בגלשני רוח חולפים גם הם בשטח הימי שמול קיסריה. פעילויות אלה נעשות ללא רעש וזיהום ומשתלבות באווירת הגן הלאומי. המהירות האיטית של כלי השיט אינה מסכנת צביים וגם לא את הצוללים והמשנרקלים באזור.

מועדון הצלילה שבנמל משרת כ-5,000 מבקרים בשנה שעוסקים בצלילה ספורטיבית. הם זקוקים לשיפור אפשרויות הגישה למים, בין אם הם משתמשים בסירת צוללים או נכנסים למים מהיבשה.

מרכז פעילות ימית גדול פועל גם בקיבוץ שדות ים, הסמוך לקיסריה.

צוללי מכלים. ♦

צילום: בר שטרנבך

צוללי מכלים. ♦

צילום: בר שטרנבך

◆ חותרי קיאק.
צילום: בר שטרנבך

◆ גולש סאפ.
צילום: בר שטרנבך

מפגעים

ימה של קיסריה שוקק פעילות, ומכיוון שכיום אין עליה בקרה מספקת והשטח הימי אינו מנוהל, נגרמים מפגעים לא מעטים.

דיג מסחרי:

באזור נמל קיסריה מתנהל דיג מסחרי באמצעות רשתות עמידה ושארק. רשתות עמידה נפרשות מפני המים עד לקרקעית; שאראק הוא מערך חכות של חוט ארוך עליו תלויים מאות קרסים. הדיג המסחרי שנערך בשטח הגן הלאומי מסכן צוללים ושחיניים ופוגע בערכי הטבע.

רשתות רפאים:

רשתות דיג שננטשות שוקעות בקרקעית הים והופכות לרשתות רפאים - מלכודות מוות לצבי ים ולדגים (ואף סכנה בטיחותית לצוללים).

דיג ספורטיבי:

בנמל קיסריה מתקיימת פעילות של דיג בחכות, בעיקר בשובר הגלים הדרומי של הנמל. מחוץ לנמל מתבצע דיג ספורטיבי מקיאק ודיג בצלילה חופשית ברובי דיג. חכות ורובי דיג מאיימים במיוחד על דגי דקר - מין הדגל בסביבה הימית. קרסים של ציוד מסכנים גם שחיניים, משנרקלים וצוללים, שנאלצים פעמים רבות לשלוף קרסים מחליפות הצלילה, או נמנעים מלהתקרב לאזור שבו מתבצע דיג.

אופנועי ים:

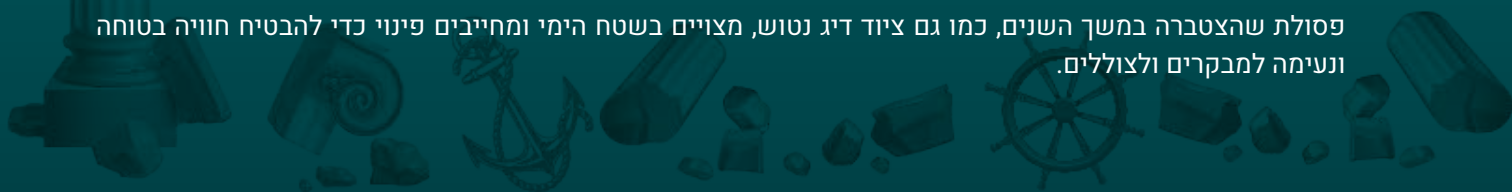
בעיה נוספת מציבים אופנועי ים, המשייטים בסביבות הנמל בעיקר בקיץ ומדי פעם בפעם נכנסים לשטח הנמל העתיק. זהו בראש ובראשונה סיכון בטיחותי, אך גם מפגע אקולוגי, מכיוון שכלי שיט מנועיים מייצרים רעש וזיהום ים, המשפיע לרעה על החי הימי ועל חוויית הצלילה.

סירות טורנדו:

בקיסריה מתנהל שיט בסירות טורנדו מהירות, המעניקות הפלגת כיף לנופשים באזור. סירות מסוג זה נמצאות במעגנת קיבוץ שדות ים והן אינן נכנסות לנמל העתיק. **גם פעילות זו, אם לא תבוקר ותנוהל, עלולה להוות סכנה בטיחותית.**

פסולת:

פסולת שהצטברה במשך השנים, כמו גם ציוד דיג נטוש, מצויים בשטח הימי ומחייבים פינוי כדי להבטיח חוויה בטוחה ונעימה למבקרים וצוללים.

◆ **סירת דיג בקרבה מסוכנת לגולשי סאפ.**
צילום: בר שטרנבך

◆ **דיג מסחרי.**
צילום: בר שטרנבך

◆ **סירת דיג בסמיכות מסוכנת לחותר בקייאק.**
צילום: בר שטרנבך

◆ **דיג לא חוקי.**
צילום: בר שטרנבך

שינוי האקלים משפיע על כל עולם החי בים הרדוד שלנו. לשטחים מוגנים ומנוהלים יש עמידות גבוהה יותר לשינויים גלובליים.

◆ לחץ דיג מהיבשה ומהים בקיסריה.
צילום: בר שטרנבך

◆ דיג לא חוקי.
צילום: בר שטרנבך

◆ דיג בצלילה חופשית - שלל של דג דקר צעיר מתחת לאורך המינימום המותר.
צילום: בר שטרנבך

◆ דייגים בצלילה חופשית.
צילום: בר שטרנבך

◆ **דריכה לא מבוקרת על טבלאות גידוד עלולה לפגוע בערכי הטבע בבית גידול ייחודי זה.**
צילום: בר שטרנבך

◆ **דייגי חכות.**
צילום: בר שטרנבך

◆ **צמיג שהושלך לים.**
צילום: אורית ברנע

◆ **שימוש בכלי שיט מהיר.**
צילום: בר שטרנבך

◆ **פגיעה בטבלאות גידוד.**
צילום: בר שטרנבך

גבולות הגן הלאומי הימי

הגבולות המוצעים לגן הלאומי נקבעו על סמך הממצאים הארכיאולוגיים שנמצאים בסביבה הימית שמול קיסריה העתיקה ועל סמך סקר ביולוגי שנערך במקום ובחן את ערכי הטבע שבו.

◆ מפת שימושים בים קיסריה. הקו הכחול מציין את גבול הגן הלאומי הימי המוצע.

חזון הגן הלאומי הימי שואף להרחיב את העיר הקדומה

בגן הלאומי קיסריה מבקרים כמיליון תיירים בשנה. רובם ככולם מסיירים באתר העתיקות ומבלים במוקדי התיירות שבמקום.

אתר תיירות יחיד במינו, המשלב ממצאי עבר מרתקים וטבע ימי ליחידה אחת, ומנגיש אותם לציבור הישראלי ולתיירים כמשאב חינוכי ותיירותי בקנה מידה לאומי – **זה החזון העומד בפני היוזמה להרחבת הגן הלאומי קיסריה אל הים. אין עוד מקום כזה בישראל וספק אם קיים מקום בקנה מידה כזה ברחבי הים התיכון כולו.**

הרחבת הגן הלאומי לים תאפשר עידוד ספורט ימי לא מנועי, שתואם את אופי המקום. תיירים יוכלו לשלב ביקור בקיסריה היבשתית עם פעילויות ימיות – הפלגה בקיאקים, שחייה וצלילה. בישראל מחזיקים כ-200,000 איש ברישיון צלילה עם אוויר דחוס אך רובם צוללים בים סוף ובחו"ל. קיסריה יכולה לפתוח להם ולתיירים רבים מחו"ל פתח לחוויית צלילה של ארכיאולוגיה וטבע במסלולי צלילה שכבר הותוו ובמסלולים שיפותחו בעתיד.

גן לאומי על פי חוק הוא שטח המשמש או מיועד לשמש לצורכי נופש לציבור בחיק הטבע. **הכרזה על הגן הלאומי הימי תעניק סמכות חוקית לשמירת ערכי הטבע והעבר בימה של קיסריה, שללא הגנה הולכים ונשחקים בשיני הזמן.** הענקת סמכויות הניהול והאכיפה בידי רשות הטבע והגנים עשויה להסיר מפגעים כגון דיג מסחרי ושיט מנועי. לאחר הסדרת תשתית מתאימה למסלולי שחיית מים פתוחים ולכלי שיט לא ממונעים צפוי קהל רב יותר להשתתף בפעילויות מסוג זה לרווחת הציבור והטבע גם יחד.

בזכות עושר הממצאים וחשיבותה ההיסטורית, קיסריה מועמדת להיכלל ברשימת אתרי המורשת העולמית של אונסק"ו.

◆ גולשי סאפ בסמוך לדגל סימון של צולל בקיסריה.
צילום: בר שטרנבך

◆ קרנון.

צילום: חזי שוחט

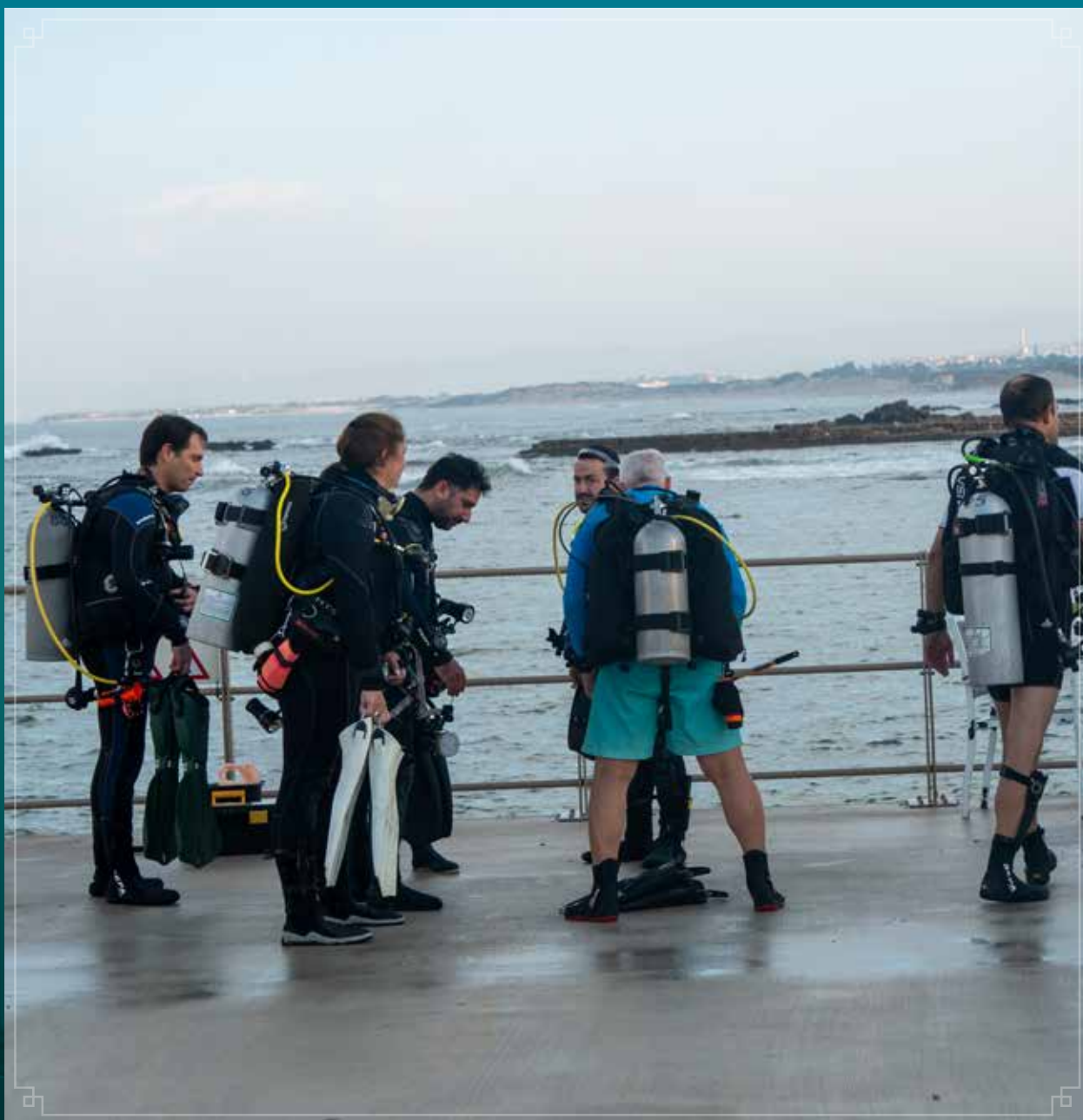

◆ חותרי קיאק.

צילום: בר שטרנבך

◆ צוללים בנמל קיסריה.
צילום: בר שטרנבך

מקורות

1. מילר א. 2020. מסמך שימושים לתוכנית גן לאומי ימי קיסריה, רשות הטבע והגנים
2. מצגת גן לאומי ימי קיסריה לדיון במועצה מקומית חוף הכרמל. 2020. רשות הטבע והגנים
3. טל פרידמן, 2020. ממשק ממשקים בין היבשה לגן לאומי ימי קיסריה, רשות הטבע והגנים
4. יעקב שרביט; אדריכל אלדד גרינפלד, 2019. נספח שימור לגן לאומי נמל קיסריה, רשות העתיקות – מינהל השימור
5. ברנע אורית ד"ר, 2020. סיכום סקר אקולוגי באזור נמל קיסריה, רשות הטבע והגנים
6. פוצקר, אתר אינטרנט www.putsker.co.il

◆ **צולל בנמל קיסריה על רקע מועדון הצלילה שפועל במקום.**
צילום: אורית ברנע

תכנית השמורות הימיות

שמורת ים ראש הנקרה אכזיב
קניון אכזיב ומסתרי הים העמוק

שמורת שבי ציון
ארץ רכסי הכורכר התת ימיים

שמורת ראש כרמל
הכרמל הכחול

שמורת נווה ים
מרחב הבטאים והדיונונים

גן לאומי
ים קיסריה

שמורת פולג
שוניות הספוגים

שמורת הפרעת פלמחים
גני האלמוגים הקרים

גן לאומי
ים פלמחים

שמורת ים אבטח
פארק החולות הימי

אשדוד

אשקלון

עכו

חיפה

חדרה

תל אביב-יפו

פלמחים

www.mafish.org.il